

MILIEUFILOSOFIE

Wouter Achterberg, *Samenleving, Natuur en Duurzaamheid. Een inleiding in de milieufilosofie*. Assen. Van Gorcum, 1994. IX+229 pp. Hfl.49,50
ISBN 90-232-2865-0.

"Beslissingen over duurzaamheid zijn beslissingen over het algemeen belang en bovendien over het algemeen belang op lange termijn. Maar hoe zou men daartoe in staat zijn in een samenleving die steeds meer doordrenkt geraakt is van de nevenproducten van een markteconomie en de verzorgingsstaat : individualisering en commercialisering, het korte termijn denken en het najagen van eigenbelang, consumptieve levensstijl, de neiging de verantwoordelijkheid voor de gevolgen van eigen keuzen naar anderen of de overheid af te wentelen, (...) Maar zelfs een consistent en krachtig milieubeleid, waarbij gebruik gemaakt wordt van directe en indirecte instrumenten, blijkt in de gegeven omstandigheden al nauwelijks haalbaar. (...) Het is ieder voor zich en de onzichtbare hand, dat wil zeggen wijzelf, tegen allen" (pp. 211-212). Zo eindigt Wouter Achterberg zijn filosofische analyse van de milieuproblematiek. Het zijn niet bepaald bemoedigende woorden. In dit boek maakt hij een analyse van de oorzaken van de moeilijkheden die onze samenleving heeft om te komen tot een duurzaam gebruik van het milieu. Optimist kan je Achterberg niet noemen.

Daar viel het woord alweer : *duurzame ontwikkeling* (sustainable development). Geen cursus oecologie en milieukunde, maar ook geen boek over milieufilosofie kan nog om dat begrip heen, zo blijkt. Een duurzaam gebruik van het milieu nastreven is niet alleen rekening houden met de mensen die nu leven, het betekent ook morele verantwoordelijkheid opnemen voor de komende generaties mensen. Het houdt ook in, het toekennen van een intrinsieke waarde aan andere soorten en aan levensgemeenschappen (oecosystemen) op deze planeet.

In de inleidende hoofdstukken van zijn boek, gaat Achterberg in op de vraag wat milieufilosofie is. De klassieke discussie over of ecocentrisme, dan wel antropocentrisme de gewenste houding is om tot duurzaamheid te komen wordt aangeraakt. Zéér boeiend, kort en overzichtelijk is de schets van Achterberg van de historiek van het begrip duurzaamheid zelf. Hij analyseert de literatuur, congresverslagen en vooral de diverse initiatieven van de Verenigde Naties. Boeiend is hoe Achterberg telkens zoekt of en hoe in al die besproken documenten rechten aan de natuur worden toegekend, intrinsieke waarde wordt verleend aan organismen en oecosystemen. Meteen is duidelijk dat Achterberg een niet-antropocentrische benadering van de milieuproblematiek voorstaat, iets wat het hele boek door voortdurend opborrelt.

In deel I van het boek gaat Achterberg na of het ooit nog goed komt tussen het milieu en de industriële samenleving :

Erg genietbaar is daarin het lezen van Achterbergs analyse van de tragedie van de 'commons' (= als iedere schaapherder één schaap meer laat grazen op een gemeenschappelijke weidegrond, 'the commons', zijn overbegrazing en schaarste het gevolg) en het doortrekken daarvan op de milieuproblemen. Ook het dilemma van de gevangenen is erg boeiende lectuur, vooral omdat ook dit wordt gekoppeld aan milieuproblemen. Jammer

genoeg ontbreekt op bladzijde 51 het zeer belangrijke woord NIET in de zin : "Als echter de één bekent en de ander niet, zal degene die bekent een uiterst lichte straf krijgen,..... terwijl degene die NIET bekent het volle pond krijgt". Wie het dilemma van de gevangenen niet kende, wordt door deze nalatigheid toch wel erg op het verkeerde been gezet. Jammer, want beide verhalen zijn sleutelverhalen voor het begrijpen van dit boek.

Het hoofdstuk over markteconomie, kapitalisme en groeiwang en over staat en milieucrisis hebben mij wat minder kunnen boeien. Wellicht heeft dat meer met mijn opleiding tot bioloog te maken dan wel met gebrek aan gedrevenheid van Achterberg. Hij pleit voor het tot stand komen van een groene markteconomie en een duurzame technologie. Optimistisch is hij daarover niet : ook elders, in een bijdrage tot het boek *Rimpels in het water* (1994) stelt Achterberg de kloof tussen de filosoof en de technoloog vast, ze bevinden zich in twee verschillende werelden.

Ook in de hier besproken inleiding tot de milieufilosofie blijkt dit scepticisme opnieuw uit volgend citaat : "hier moet de vraag worden gesteld wat politiek nodig is om een groene markteconomie en een duurzame technologie in te voeren. Dat vereist een overheid die bereid en in staat is complementair aan de vigerende markteconomie op te treden. Een overheid die reguleert, controleert en sanctioneert, maar vooral ook direct stimuleert, binnen een kader dat duurzaamheid een hoge prioriteit geeft. Over de mate waarin een centrale overheid in een kapitalistische markteconomie daartoe in staat is, is op voorhand niet veel te zeggen. Bovendien zijn er op dit punt verschillen tussen de liberaal democratische staten. Maar ruim twintig jaar van pogingen met een serieus milieubeleid te beginnen stemmen niet echt hoopvol" (p. 211). En dat zegt dan een staatsburger uit Nederland. Een land dat door erg veel Vlaamse milieujongens als voorbeeld wordt genomen van een betere ruimtelijke ordening, een betere milieuwetgeving en een beter natuurbeleid dan in Vlaanderen (België).

In het deel II van het boek behandelt de auteur de vraag : wat is de natuur ons waard ?

Het pleidooi dat Achterberg daarin houdt voor de uitbreiding van de morele gemeenschap met enerzijds de natuur en anderzijds de toekomstige generaties, is af en toe adembenemend krachtig. Zijn pleidooi voor de natuur als context voor zingeving doet mij vaak terugdenken aan het intrigerende werk van Michel Serres die in 1990 pleitte voor een contract met de natuur (*Le contrat naturel*) in navolging van het sociale contract van Rousseau (*Le contrat social*).

Hoe dan ook, Achterberg bepleit hier een verandering van beschaving, een heuse cultuuromslag; voorwaar geen kleine opdracht. In het licht van de vaststelling dat het op deze planeet zo'n vier en een half miljard jaar lang prima liep, ook zonder onze soort, is de gedachte dat het omslaan van de grondhouding van mensen van die van despoot naar die van participant, partner of rentmeester van de natuur nodig zal zijn voor een duurzaam samengaan van mens en natuur, niet echt verbazend. Het zal echter geen geringe opgave zijn om een meerderheid van onze soortgenoten op dat denkspoor te zetten en tot die nieuwe gewenste grondhouding te brengen. Dat geeft te denken, ook al omdat Achterberg vele keren pleit voor het op de been brengen van een krachtige overheidsinstantie die coördineert en reguleert (p. 86 en 87) en dus ook voor kwaliteit van ons democratisch

bestel wat beslissend wordt voor de verdere ontwikkeling van de technologie in een duurzame richting (p. 133).

Het valt niet te ontkennen dat Achterberg ook over de realiseerbaarheid van deze wenselijke cultuuromslag eerder pessimistisch gestemd is.

Is er dan geen dissonant bij het lezen van dit boek? Ik vind van wel. Niet zozeer inhoudelijk. Wel vormelijk. Wat mij heeft gestoord bij het lezen van dit boek is de grote hoeveelheden engelstalige citaten: ik schat ruim 20% van het boek. Mij ontgaat daarvan de noodzaak. Ook komen in het boek vaak zinnen voor, half engelstalig, half nederlandstalig. Dat bevordert de leesbaarheid niet. Voor een boek dat in de eerste plaats bedoeld is voor studenten milieufilosofie, maar naar ik hoop bredere lagen van de samenleving kan en moet aanspreken, kan dit hinderlijk zijn.

En dan is er het pessimisme van Achterberg. De kans is groot, dat ook de lezer na het lezen van dit boek zal delen in dat pessimisme. Of dat de bedoeling is van de auteur betwijfel ik. Onvermijdelijk is het wel.

Erik ROMBAUT

DE MEDISCHE ETHIEK IN NEDERLAND

Wibren van der Burg & Pieter Ippel (red.), *De Siamese tweeling. Recht en moraal in de biomedische praktijk*, Assen, Van Gorcum, 1994, 224 blz., 47,50 Hfl. ISBN 90 232 2829 4

Tot voor kort was het eerder ongewoon dat filosofen geïnteresseerd in ethische onderwerpen zich mengden in alledaagse discussies. Zij bleven binnen het vakgebied, analyseerden ethische theorieën op hun waarde, ontwierpen argumentatie-modellen of verdiepten zich in de ethische traditie. Het meeste van hun activiteiten was dan ook enkel zichtbaar in de academische wereld van doceren en publiceren. De laatste tijd blijft er van dit beeld nauwelijks nog iets over. Onder meer op het terrein van de milieuproblematiek en de problemen verbonden aan de introductie van nieuwe medische technologieën hebben ethici zich in het maatschappelijk debat geworpen. Van relatief onbekende hoogleraren zijn ze nu bekende media-figuren geworden, zetelen ze in ethische commissies of werken ze aan beleidsvoorbereidende rapporten. Deze interactie met de dagdagelijkse realiteit blijft echter niet zonder gevolgen voor het domein van de ethiek. Zo is de biomedische ethiek, in het willen tegemoet komen aan maatschappelijke vragen omtrent de wenselijkheid van bepaalde toepassingen en omtrent het structureren van afwegingsprocessen dien aangaande, in het vaarwater gekomen van het recht. Beide domeinen hebben elkaar alzo beïnvloed. Het is deze laatste interactie die het onderwerp vormt van *De Siamese tweeling*, een bundel bestaande uit twaalf artikelen.

Juridische en morele afwegingen kunnen niet altijd scherp van elkaar gescheiden worden, zo kan bijvoorbeeld het recht op autonomie een morele of een juridische invulling